

Hemşirelik Öğrencilerinin Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi ve Uygulamalarının Palyatif Bakım Zorluklarını Yordama Gücü: Tanımlayıcı Araştırma

The Predict of Palliative Care Knowledge and Practice in the Palliative Care Difficulties of Nursing Students: Descriptive Research

¹Aslı AKDENİZ KUDUBEŞ^a, ¹Murat BEKTAŞ^a

^aDokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği ABD, İzmir, TÜRKİYE

ÖZET Amaç: Bu araştırma, hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi ve öz bildirim dayalı uygulamalarının palyatif bakım zorluklarını yordama düzeyini belirlemek amacıyla tanımlayıcı, korelasyonel ve kesitsel bir çalışma olarak yürütülmüştür. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde öğrenim gören toplam 530 hemşirelik öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırma verilerinin toplanmasında; Hemşirelik Öğrencisi Bilgi Formu, Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi, Öz Bildirime Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği ve Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, korelasyon analizi ve regresyon analizi kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırmaya katılan öğrencilerin %66'sının kadın, %38,7'sinin 3. sınıf öğrencisi, %34,5'inin palyatif bakıma yönelik eğitim aldığı ve %32,8'inin aldığı palyatif bakım eğitiminden memnun olduğu saptanmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin; cinsiyet, sınıf, palyatif bakım eğitimi alma durumu, palyatif bakım eğitimini yeterli bulma durumuna göre palyatif bakım bilgi düzeyi, öz bildirim dayalı palyatif bakım uygulamaları ve palyatif bakım zorlukları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı fark saptanmıştır. Çoklu regresyon analizi ile oluşturulan modele göre, hemşirelik öğrencilerin palyatif bakım bilgi düzeyinin ve uygulamalarının artması, yaşadıkları palyatif bakım zorluklarını azaltmaktadır. Modelde hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi ve öz bildirim dayalı palyatif bakım uygulamaları palyatif bakım zorluğu düzeylerinin %84,4'ünü açıklamaktadır. **Sonuç:** Bu araştırmanın bulguları, öğrencilerin palyatif bakım bilgi düzeyi ve uygulamalarının palyatif bakımda yaşanan zorlukların azaltılmasını anlamlı şekilde etkilediğini göstermiştir. Araştırma sonuçlarının genellebilirliğinin artırılması için araştırmanın Türkiye'nin farklı bölgelerindeki hemşirelik fakültelerinde tekrarlanması önerilir.

ABSTRACT Objective: It was conducted as a descriptive, correlational and cross-sectional study in order to determine the predictive level of nursing students' palliative care knowledge and self-report-based practices on palliative care difficulties. **Material and Methods:** The study was conducted with a total of 530 nursing students studying at the Nursing Faculty of Dokuz Eylül University. In collecting research data; Nursing Student Information Form, Palliative Care Knowledge Level Questionnaire, Self-Report-Based Palliative Care Practices Scale and Palliative Care Difficulties Scale were used. Descriptive statistics, correlation analysis and regression analysis were used to evaluate the data. **Results:** It was determined that 66% of the students participating in the study were women, 38.7% were 3rd grade students, 34.5% received for palliative care education and 32.8% were satisfied with the palliative care education they received. A statistically significant difference was found between the mean scores of the nursing students for palliative care knowledge, self-reported based palliative care practices and palliative care difficulties according to their gender, class, palliative care education status, and their status of palliative care education sufficient. According to the model created with the multiple regression analysis, the increase in the knowledge and practices of nursing students in palliative care reduces their palliative care difficulties. In the model, the palliative care knowledge level of nursing students and self-reported palliative care practices explain 84.4% of their palliative care difficulty levels. **Conclusion:** This study showed that students' level of palliative care knowledge and practices significantly affected the reduction of palliative care difficulties. Repeating the nursing faculty working in different regions of Turkey in order to increase the generalizability of the results is recommended.

Anahtar Kelimeler: Palyatif bakım; hemşirelik; hemşirelik öğrencisi

Keywords: Palliative care; nursing; nursing student

Palyatif bakım eğitimi, tüm sağlık profesyonellerinin temel eğitiminde yer almalıdır. Hastalarla en fazla zaman geçiren sağlık profesyonellerinden biri olan hemşirelerin, lisans eğitimlerinin bir parçası ola-

rak palyatif bakım konusunda bilgilendirilmeleri özellikle önemlidir.¹ Hemşirelik öğrencilerine uygulanan palyatif bakım eğitimini inceleyen çalışmalarda, 20 yıl öncesine kadar palyatif bakımın

Correspondence: Aslı AKDENİZ KUDUBEŞ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği ABD, Bilecik, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: asliakdeniz@hotmail.com

Peer review under responsibility of Journal of Traditional Medical Complementary Therapies.

Received: 22 Dec 2020 **Received in revised form:** 28 Jan 2021 **Accepted:** 05 Jul 2021 **Available online:** 12 Jul 2021

2630-6425 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

uygulandığı ülkelerin hemşirelik okullarında, palyatif bakıma verilen ilginin yetersiz olduğu görülmüştür. Bu durum son yıllarda hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da, palyatif bakım eğitimi kademeli olarak temel eğitim programına dâhil edilmiştir.² İspanya'da, palyatif bakım dersi hemşirelik okullarının büyük bir çoğunluğunun lisans müfredatına zorunlu ders olarak dâhil edilmiştir.³ Türkiye'de temel tıp ve hemşirelik eğitimlerinde palyatif bakıma yönelik verilen bilgiler kısıtlıdır.⁴ Bununla birlikte ülkemizde palyatif bakım birimlerinde çalışan hemşireler, palyatif bakım ile ilgili mezuniyet sonrası eğitim programlarına katılmak istemektedirler. Bu durum, hemşirelik öğrencilerine palyatif bakım dersi verilmesinin, bilgi ve uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacağı göstermektedir.⁵

Palyatif bakım, hemşirelik bakımının önemli bir parçası olmasına rağmen palyatif bakımda bilgi ve uygulama eksikliğinin olması kaliteli bir palyatif bakımın verilmesini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte palyatif bakım birimlerinde çalışan hemşireler, palyatif bakım sürecinde çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Yoğun bakım ünitelerinde palyatif bakım hastalarının endikasyon dışı yatışları, ailelerin hastanın evde bakımını kabul etmeye yönelik çekinmeleri, akut problemlerin sıklığı ve hukuki aksaklıklar hemşirelerin bu süreçte sıklıkla karşılaştıkları zorluklar arasında yer almaktadır.⁶ Palyatif bakım ile ilgili yeterli bilgi düzeyine ve uygulama becerisine sahip olmayan hemşireler bu zorluklarla baş edememektedir. Hem kaliteli bir palyatif bakımın uygulanması hem de yaşanabilecek zorlukların önlenmesi için hemşirelik lisans eğitiminde palyatif bakım derslerinin yer alması gerekmektedir. Böylelikle, hemşirelerin lisans eğitimi sürecinden itibaren, palyatif bakıma yönelik bilgi ve uygulamaların farkında olması, öz bildirim yeteneğinin gelişmesi ve mevcut eksikliklerin giderilmesi sağlanmış olacaktır.⁶

Kaliteli eğitim programları sunmak ve eğitim programının etkinliğini belirlemek amacıyla değerlendirmeler yapmak önemlidir. Bu tür değerlendirmelerin sağladığı yararlar arasında; bireysel başarıyı değerlendirme, programın etkililiğini gösterebilme, programın devamlılığının önemini gösterebilme yer

almaktadır.⁷ Bir eğitim programının kalitesini değerlendirme göstergelerinden birisi bilgi düzeyidir. Diğer göstergeler arasında ise kendi kendine bildirilen uygulamalar, tutumlar ve zorluklar yer almaktadır. Palyatif bakımla ilgili bilgi, uygulamalar ve zorluklar birbiriyle bağlantılıdır; bu nedenle palyatif bakımın değerlendirilmesi bu 3 değişkeni birlikte içermesi gerekir. Literatür incelendiğinde, palyatif bakım veren hemşirelik öğrencilerinin bilgi düzeyini belirlemeye yönelik yapılmış araştırma bulguları olmasına rağmen palyatif bakım bilgi düzeyi, uygulamaları ve yaşanan zorluklar arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalara rastlanmamıştır.⁸⁻¹¹ Bu nedenle ülkemizde hemşire adaylarının konuyla ilgili bilgi düzeylerinin ve uygulamalarının yaşanan palyatif bakım zorluklarını yordama gücünün incelendiği araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarının, hemşirelik okullarının eğitim müfredatlarına palyatif bakım dersini ekleme ya da mevcut palyatif bakım derslerinin gözden geçirilmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi ve öz bildirime dayalı uygulamalarının palyatif bakım zorluklarını yordama düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN TİPİ

Bu araştırma, tanımlayıcı-korelasyonel ve kesitsel olarak planlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırma için gerekli olan örneklem hesaplaması GPOWER 3,0 istatistik analiz programında anlamlılık düzeyi 0,05, gücü %80 ve etki büyüklüğü 0,15 (orta etki büyüklüğü) baz alınarak regresyon analizi için gerekli olan örneklem büyüklüğü 68 kişi olarak belirlenmiştir.

Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nin 2, 3 ve 4. sınıfında öğrenim gören 530 hemşirelik öğrencisi ile Ekim 2020-Ocak 2021 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmaya 18 yaş üzerinde olan 2, 3 ve 4. sınıfta öğrenim gören, lisans eğitimi sürecinde palyatif bakım konusunu almış ve

araştırmaya katılmaya gönüllü olan hemşirelik öğrencileri alınmıştır.

VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Koronavirüs hastalığı-2019 [coronavirus disease-2019 (COVID-19)] pandemisi nedeniyle anketler çevrim içi platform üzerinden doldurulmuştur. Hemşirelik öğrencilerine, üniversitede kayıtlı e-posta adresleri yoluyla “araştırma davet mektubu” gönderilmiştir. Araştırma davetine olumlu dönüş yapan öğrencilere bilgilendirilmiş gönüllü onam formu ve diğer veri toplama formlarının yer aldığı çevrim içi bir link gönderilmiştir. Linkte yer alan soruların doldurulması yaklaşık 10-15 dk sürmektedir. Link anonim olup öğrencilerin hiçbir kişisel verisi ya da e-postası kayıt altına alınmamıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Hemşirelik Öğrencisi Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından literatüre dayalı olarak hazırlanmıştır.^{8,11,12} Form 7 sorudan oluşmaktadır; ilk 3 soru sosyodemografik (yaş, cinsiyet, sınıf) özelliklerini içermekte, diğer sorular ise palyatif bakıma yönelik eğitim alma, eğitimi yeterli bulma, uygulamada palyatif bakım hastasına bakım verme gibi değişkenleri belirlemeye yönelik sorular içermektedir.

Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi

Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi (PBBA) palyatif bakıma yönelik öğrencilerin bilgi düzeylerini ölçmeyi amaçlayan 15 sorudan oluşan bir ankettir. Form Kudubes ve Bektaş tarafından 2020 yılında geliştirilmiştir.¹³ Form “1” ile “5” arasında puanlanmakta ve puanının artması, öğrencilerin bilgi düzeyinin arttığını ifade etmektedir. Formun Cronbach alfa değeri 0,79, Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,886 ve Barlett testi 1787,229 olarak bulunmuştur.¹³ Bu araştırmada formun Cronbach alfa değeri ise 0,80 olarak saptanmıştır.

Öz Bildirime Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği
Öz Bildirime Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği (PBUÖ), Nakazawa ve ark. tarafından geliştirilmiştir. Ölçek hemşirelerin palyatif bakım uygulama önerilerini klinikte yapma durumlarını değerlendiren öz bildirime dayalı bir ölçektir. Ölçek 18 maddeden

oluşmaktadır. Ölçek ölüm aşamasında sunulan bakım (1-3. maddeler), hasta ve aile merkezli bakım (4-6. maddeler), ağrı (7-9. maddeler), deliryum (10-12. maddeler), solunum güçlüğü (13-15. maddeler), iletişim (16-18. maddeler) olmak üzere 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert sistemine göre cevaplandırılmaktadır. Ölçekten alınan puan artması, palyatif bakım uygulamalarının arttığını göstermektedir.¹⁴ Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Kudubeş ve ark. tarafından 2019 yılında yapılmıştır. Ölçeğin 6 alt boyutu için sırası ile Cronbach alfa katsayıları 0,85, 0,91, 0,72, 0,89, 0,71 ve 0,78’dir. Ölçeğin toplam $\alpha=0,91$ ’dir.¹⁵ Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa değeri ise 0,91 olarak saptanmıştır.

Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği

Nakazawa ve ark. tarafından geliştirilmiştir. Ölçek palyatif bakımda yaşanan zorlukları kavramsallaştırmak için geliştirilmiş özel bir ölçektir. Palyatif bakım zorluklarını tanımlayan 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçek multidisipliner ekiplerde iletişim (1-3. maddeler), hasta ve aile ile iletişim (4-6. maddeler), uzman desteği (7-9. maddeler), semptomların azaltılması (10-12. maddeler) ve iletişim koordinasyonu (13-15. maddeler) olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert sistemine göre cevaplandırılmaktadır. Ölçekten alınan puan artması, palyatif bakım veren kişilerin yaşadığı zorlukların arttığını göstermektedir.¹⁴ Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Kudubeş ve ark. tarafından 2019 yılında yapılmıştır. Ölçeğin alt boyutları için sırası ile Cronbach alfa katsayıları 0,80, 0,81, 0,69, 0,78 ve 0,70’dir. Ölçeğin toplam $\alpha=0,81$ ’dir.¹⁵ Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa değeri ise 0,83 olarak saptanmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma verilerinin analizi için SPSS 23.0 paket programından yararlanılmıştır. Tanımlayıcı verilerin değerlendirilmesinde ortalama ve yüzde hesaplamaları kullanılmıştır. Ölçek puanlarının normalliğini belirlemek için Shapiro-Wilk testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir. İki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin gücünün ve yönünün belirlenmesi için Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Pearson korelasyon katsayısı, 0,00-0,19 değerleri arası çok zayıf, 0,20-0,39 arası zayıf,

0,40-0,59 arası orta, 0,60-0,79 arası güçlü ve 0,80-1,00 arası çok güçlü olarak değerlendirilmektedir.¹⁶ Palyatif bakım bilgi düzeyinin ve öz bildirim dayalı uygulamaların palyatif bakım zorluklarını ne ölçüde yordadığını analiz etmek için doğrusal regresyon analizi kullanıldı. Regresyon analizine alınan değişkenler arasında çoklu bağıntı olup olmadığı VIF ve tolerans değerleri ile incelendi. Ayrıca otokorelasyonu belirlemek için Durbin Watson (DW) istatistiği kullanılmıştır. DW istatistiğinde, 1,5 ile 2,5 arasındaki bir değer, otokorelasyon olmadığını göstermektedir.¹⁷

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırmaya başlamadan önce, araştırmada kullanılan ölçeklerin sahiplerinden e-posta yolu ile izin alınmıştır. Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için kurum izni alınmıştır. Bu araştırma Dokuz Eylül Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (Karar No: 5738-GOA, 2020/126-23; Karar tarihi: 23/12/2019). Sorumlu araştırmacı tarafından araştırmanın amacı açıklanarak tüm katılımcılardan sözlü ve yazılı onam alınmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılardan veri toplanmıştır. Araştırma, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin yaş ortalamasının $20,72 \pm 1,07$ ve %66'sının kadın ($n=350$) olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %38,7'sinin 3. sınıf, %34,5'inin 4. sınıf ve %26,8'inin ise 2. sınıf öğrencisi olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %34,5'inin ($n=183$) palyatif bakıma yönelik eğitim aldığı, %32,8'inin aldığı palyatif bakım eğitiminden memnun olduğu, %36,4'ünün ($n=193$) klinik uygulama sürecinde palyatif bakım hastasına bakım verdiği ve %47'sinin ($n=249$) palyatif bakım hastasına bakım vermek istediği belirlenmiştir. Bu araştırmada, öğrencilerin değişkenler açısından homojen olduğu saptanmıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin PBBA, PBUÖ ve Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği (PBZÖ) ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları **Tablo 1**'de verilmiştir.

Hemşirelik öğrencilerinin cinsiyet, sınıf, palyatif bakım eğitimi alma durumu, palyatif bakım eğitimi yeterli bulma durumuna göre palyatif bakım bilgi düzeyi, öz bildirim dayalı palyatif bakım uygulamaları ve palyatif bakım zorlukları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı fark saptanmıştır ($p<0,05$, **Tablo 2**). Öğren-

TABLO 1: Hemşirelik öğrencilerinin Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi, Öz Bildirime Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği ve Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği puan ortalamaları ($n=530$).

	Minimum	Maksimum	Ortalama±SS
PBBA	20	73	48,27±14,54
PBUÖ	18	90	62,14±26,71
PBUÖ ölüm aşamasında sunulan bakım alt boyutu	3	15	9,94±4,44
PBUÖ hasta ve aile merkezli bakım alt boyutu	3	15	10,65±4,63
PBUÖ ağrı alt boyutu	3	15	10,43±4,55
PBUÖ deliryum alt boyutu	3	15	10,31±4,53
PBUÖ solunum güçlüğü alt boyutu	3	15	10,53±4,58
PBUÖ iletişim alt boyutu	3	15	10,27±4,55
PBZÖ	15	75	30,58±24,71
PBZÖ multidisipliner ekiplerde iletişim alt boyutu	3	15	6,34±4,87
PBZÖ hasta ve aile ile iletişim alt boyutu	3	15	6,09±4,96
PBZÖ uzman desteği alt boyutu	3	15	6,06±4,96
PBZÖ semptomların azaltılması alt boyutu	3	15	6,10±4,98
PBZÖ iletişim koordinasyonu alt boyutu	3	15	5,97±5,04

SS: Standart sapma; PBBA: Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi; PBUÖ: Öz Bildirime Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği; PBZÖ: Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği.

TABLO 2: Hemşirelik öğrencilerinin tanıtıcı özelliklerinin palyatif bakım bilgi düzeyi, öz bildirime dayalı palyatif bakım uygulamaları ve palyatif bakım zorluklarına etkisi.

Tanıtıcı özellikler	PBBA Ortalama±SS	PBUÖ Ortalama±SS	PBZÖ Ortalama±SS
Cinsiyet			
Kadın	51,66±12,83	67,44±23,35	25,51±20,78
Erkek	41,67±15,43	51,85±29,72	40,43±28,55
Test değeri	t=7,910	t=6,618	t=-6,862
^a p	p=0,000*	p=0,000*	p=0,000*
Sınıf			
2. sınıf	38,59±14,91	53,40±26,36	36,35±27,65
3. sınıf	48,98±13,13	57,24±23,97	30,76±25,06
4. sınıf	54,99±11,42	74,43±25,54	25,90±21,49
Test değeri bp	F=63,194	F=34,241	F=7,336
	p=0,000*	p=0,000*	p=0,001*
Palyatif bakım eğitimi alma durumu			
Evet	54,99±11,42	74,43±25,54	25,90±21,49
Hayır	44,73±14,78	55,67±25,01	33,05±25,95
Test değeri	t=8,189	t=8,149	t=-3,195
^a p	p=0,000*	p=0,000*	p=0,001*
Palyatif bakım eğitimi yeterli bulma durumu			
Evet	54,63±11,57	73,78±26,02	26,39±21,91
Hayır	61,88±4,10	86,88±3,85	16,33±3,31
Eğitim almadım	44,73±14,78	55,67±25,01	33,05±26,24
Test değeri	F=34,815	F=34,446	F=5,831
^b p	p=0,000*	p=0,000*	p=0,003*
Klinik uygulamasında palyatif bakım hastasına bakım verme durumu			
Evet	49,62±14,71	67,40±26,47	28,34±23,17
Hayır	47,50±14,41	59,13±26,41	31,86±25,50
Test değeri	t=1,615	t=3,466	t=-1,583
^a p	p=0,107	p=0,001*	p=0,114
Palyatif bakım hastasına bakım vermeyi isteme durumu			
Evet	47,57±15,27	66,15±25,43	27,95±22,78
Hayır	48,89±13,87	58,60±27,35	32,91±26,13
Test değeri	t=-1,038	t=3,278	t=-2,318
^a p	p=0,300	p=0,001*	p=0,021*

^aStudent t-test; ^bOne-way ANOVA test; *p<0,05; SS: Standart sapma; PBBA: Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi; PBUÖ: Öz Bildirime Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği; PBZÖ: Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği.

cilerin klinik uygulamasında palyatif bakım hastasına bakım verme durumuna göre öz bildirime dayalı palyatif bakım uygulamaları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı fark saptanırken (p<0,05), palyatif bakım bilgi düzeyi ve palyatif bakım zorlukları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0,05, Tablo 2). Öğrencilerin palyatif bakım hastasına bakım vermeyi isteme durumuna göre öz bildirime dayalı palyatif bakım uygulamaları ve palyatif

bakım zorlukları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı fark saptanırken (p<0,05), palyatif bakım bilgi düzeyi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0,05, Tablo 2). Hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi, öz bildirime dayalı palyatif bakım uygulamaları ile palyatif bakım zorlukları arasındaki ilişki incelendiğinde, PBBA ile PBUÖ arasında güçlü düzeyde, pozitif yönde, ileri düzeyde anlamlı ilişki ve PBBA ile

PBZÖ arasında güçlü düzeyde, negatif yönde, ileri düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0,01$). Ayrıca PBUÖ ile PBZÖ arasında çok güçlü düzeyde, negatif yönde, ileri düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0,01$, Tablo 3). Çoklu regresyon analizinde değişkenler arasındaki ilişkiye göre, hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi ve öz bildirim dayalı palyatif bakım uygulamalarının palyatif bakım zorluklarına etkisi bir model olarak belirtilmiştir. Modele göre, hemşirelik öğrencilerin palyatif bakım bilgi düzeyinin ve uygulamalarının artması, yaşadıkları palyatif bakım zorluklarını azaltmaktadır. Modelde hemşirelik öğrencilerinin, palyatif bakım bilgi düzeyi ve öz bildirim dayalı palyatif bakım uygulamaları palyatif bakım zorluğu düzeylerinin %84,4'ünü açıklamaktadır. Öğrencilerin palyatif bakım bilgi düzeyindeki bir birimlik artışın palyatif bakım zorluklarını 0,119 kat ($\beta=0,119$) azalttığı, palyatif bakım uygulamalarındaki bir birimlik artışın palyatif bakım zorluklarını 0,824 kat ($\beta=0,824$) azalttığı ve istatistik-

sel olarak anlamlı şekilde etkilediği bulunmuştur ($p<0,05$, Tablo 4).

TARTIŞMA

Palyatif bakım, ciddi ve/veya ilerleyici hastalığı olan kişilere ve yakınlarına tanı almasından itibaren tüm hastalık süreci boyunca verilen, yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen bir bakımdır ve bu bakımda hemşireler büyük söz sahibidir.⁶ Bu nedenle hemşirelik adaylarının lisans eğitimleri boyunca palyatif bakım bilgi ve becerilerinin artırılması, palyatif bakımın en kaliteli şekilde sunulmasına katkı sağlayacaktır.¹⁸ Mevcut literatür göz önüne alındığında, hemşirelik öğrencilerinde palyatif bakım bilgi düzeyi, uygulamaları ve yaşanan zorluklar ayrı ayrı değişkenler olarak araştırılmış olmasına rağmen bildiğimiz kadarıyla bu araştırma, 3 değişkeni bir arada inceleyen ilk çalışmadır.^{2,8,11}

TABLO 3: Hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi ve öz bildirim dayalı palyatif bakım uygulamaları ile palyatif bakım zorlukları arasındaki ilişki.

	1	2	3
1. Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi	1,000		
2. Öz bildirim Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği	0,775*	1,000	
3. Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği	-0,757*	-0,916*	1,000

* $p<0,01$ düzeyinde anlamlı.

TABLO 4: Hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi ve öz bildirim dayalı palyatif bakım uygulamalarının palyatif bakım zorluklarına etkisi.

	PBZÖ				Model 1		%95 güven aralığı	
	Standardize olmayan β katsayısı	Standart hata katsayısı	Standardize β katsayısı	t değeri	p değeri	Alt	Üst	
PBBA	-0,201	0,046	-0,119	-4,358	0,000	-0,292	-0,111	
PBUÖ	-0,762	0,025	-0,824	-30,266	0,000	-0,812	-0,713	
R			0,919					
R ²			0,844					
F			1426,877					
p			0,000					
Durbin Watson			1,043					

PBZÖ: Palyatif Bakım Zorlukları Ölçeği; PBBA: Palyatif Bakım Bilgi Düzeyi Anketi; PBUÖ: Öz Bildirim Dayalı Palyatif Bakım Uygulamaları Ölçeği; R: Korelasyon; R²: Korelasyon katsayısı (açıklanan varyans oranı); F: Model istatistikleri; p: Anlamlılık düzeyi.

Palyatif bakım, hemşirelik bakımının önemli bir parçasıdır. Bununla birlikte, hemşireler ve hemşirelik öğrencileri arasında palyatif bakım hakkında bilgi ve uygulama eksikliği, kaliteli palyatif bakımın önündeki en yaygın engellerden biridir.¹⁹ Bu araştırmaya katılan öğrencilerin, palyatif bakım bilgi düzeyi ve palyatif bakım öz bildirime dayalı uygulamaları puanlarının ortalamasının üzerinde olma ve palyatif bakım zorlukları ölçek puan ortalamalarının düşük çıkma nedenlerinin birçok faktörden etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu faktörler arasında; bu araştırmanın yürütüldüğü Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde iç hastalıkları, onkoloji ve pediatri hemşireliği derslerinde palyatif bakım konusuna yer verilmiş olması bulunmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin, klinik uygulamalarının sürdürüldüğü hastanelerde palyatif bakım birimlerinin olması, hastanenin palyatif bakım birimleri dışındaki diğer birimlerinde de palyatif bakım hastalarına hizmet veriliyor olması nedeniyle öğrenciler sıklıkla bu hasta grubuyla karşılaşmaktadırlar. Bu durumun, öğrencilerin puan ortalamalarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Literatürde Prem ve ark.nın çalışmasında, hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeylerinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır.²⁰ Ayrıca diğer bir çalışmada ise palyatif bakım dersi alan hemşirelik öğrencilerinin, palyatif bakım bilgi düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.¹¹ Literatürde hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım uygulamalarını inceleyen çalışmalarda ise öğrencilerin bilgi düzeyi arttıkça uygulamalarının arttığı vurgulanmaktadır.^{21,22} Ayrıca COVID-19 pandemi süreci nedeniyle öğrencilerin eğitim-öğretim süreçleri uzaktan eğitim yöntemi ile sürdürülmektedir. Bu nedenle öğrencilerin, klinik uygulama sürecinden uzak kalması nedeniyle palyatif bakıma yönelik ölçeklerden alınan puan ortalamalarının bu durumdan etkilendiği düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde, COVID-19 pandemisi nedeniyle öğrencilerin eğitim faaliyetlerinin sekteye uğradığı vurgulanmaktadır.^{23,24} Araştırmaya katılan öğrencilerinin palyatif bakım bilgi düzeyi ve palyatif bakım öz bildirime dayalı uygulamaları ölçek puanlarının ortalamasının üzerinde olma ve PBZÖ puanlarının düşük olma nedenleri bu gibi farklılıklara bağlı olabilir.

Bu araştırmada önceki çalışmalarla uyumlu olarak, öğrencinin cinsiyeti, sınıfı, palyatif bakım eğitimi alma durumu, palyatif bakım eğitiminden memnuniyetinin, öğrencilerin palyatif bakım bilgi ve uygulama düzeyini etkilediği saptanmıştır.^{9,20,21,25,26} Kadın cinsiyette olan, 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören, daha önce palyatif bakım eğitimi alan ve aldığı eğitimi yeterli bulan öğrencilerin, palyatif bakım bilgi düzeyi ve uygulamaları ölçeği puanlarının yüksek olmasına ve PBZÖ puan ortalamalarının düşük olmasına neden olmuştur. Literatür incelendiğinde, öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin, çalışmanın 3 ana değişkenine olan etkisi ayrı ayrı çalışmalarda incelenmiştir.^{9,25,26} Nakazawa ve ark.nın 2009 yılındaki çalışmalarında, öğrencilerin cinsiyet ve palyatif bakım eğitimi alma durumlarının bilgi düzeyi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.²¹ Diğer bir çalışmada ise kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha yüksek palyatif bakım bilgi ve uygulama düzeyine sahip oldukları vurgulanmıştır.²⁰ Bununla birlikte, önceki çalışmalarda bu bulguları destekler niteliktedir.

Bu araştırmada oluşturulan modeller açısından bulgular incelendiğinde:

Model 1; hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakım düzeyi ve uygulamalarının artmasının palyatif bakım zorluklarını azalttığını göstermektedir. Bir hemşirelik bakımının öğretilmesinde bilgi ve becerinin kazandırılması çok önemlidir.^{2,27} Palyatif bakım bilgi ve becerisini doğru ve etkin şekilde öğrenen öğrenciler, bunu bakımına yansıtacak şekilde girişimler uygulayacaktır. Bilgi ve beceri düzeyi yüksek öğrenciler, palyatif bakımla ilgili bir zorlukla karşılaştıklarında en etkili şekilde yönetmek için gerekenleri uygulayacaklardır.² Ayrıca palyatif bakım bilgi düzeyi ile verilen bakımın kalitesi arasında olumlu bir ilişki olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır.^{2,10,28,29} Bu nedenle palyatif bakım bilgi düzeyi ve uygulamalarının artırılmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır.² Palyatif bakım bilgi düzeyindeki artışın, hasta bakımında uygulanacak girişimleri artıracığı düşünülmektedir. Böylece palyatif bakım bilgi ve becerileri artan öğrenciler, karşılaştıkları zorlukları rahatlıkla yönetebileceklerdir. Literatür, model 1'deki bulguyu desteklemektedir. Bu araştırmada, palyatif bakım düzeyi ve uygulamaları ölçeği puan ortalamalarının palyatif bakım zorluklarına etkisini

ön görmede anlamlı şekilde etkili olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

KISITLILIKLAR

Bu çalışmada gelişigüzel örnekleme kullanılmış olup, araştırmaya sadece gönüllü öğrenciler dâhil edilmiştir. Bu nedenle araştırma sonuçları tüm hemşirelik öğrencilerine genellenemez. Araştırmanın 2. sınırlılığı ise öğrencilerden verilerin çevrim içi olarak toplanmasıdır.

HEMŞİRELİK UYGULAMALARINA KATKISI

Palyatif bakım, bütüncül hemşirelik bakımına katkı sağlayan önemli bir alandır. Hemşirelerin lisans eğitim süreçlerinde palyatif bakım eğitimi alması, hem konuya yönelik bilgi ve becerilerinin artırılmasına katkı sağlayacak hem de mesleki hayatlarında karşılaştıkları palyatif bakım zorlukları ile baş etmelerine destek olacaktır. Bu nedenle palyatif bakım dersinin hemşirelik lisans ve lisansüstü eğitim müfredat programlarına ders olarak eklenmesi önerilmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmanın bulguları, öğrencilerin palyatif bakım bilgi düzeyi ve uygulamalarının palyatif bakımda yaşanan zorlukların azaltılmasını anlamlı şekilde etkilediğini göstermiştir. Araştırma sonuçlarının genellenebilirliğinin artırılması için araştır-

manın Türkiye'nin farklı bölgelerindeki hemşirelik fakültelerinde tekrarlanması önerilir. Ayrıca 3 değişkenin birbirini nasıl etkilediğini inceleyen prospektif ve deneysel araştırmaların planlanması önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Aslı Akdeniz Kudubeş; **Tasarım:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Denetleme/Danışmanlık:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Analiz ve/veya Yorum:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Kaynak Taraması:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Makalenin Yazımı:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Eleştirel İnceleme:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş; **Malzemeler:** Aslı Akdeniz Kudubeş, Murat Bektaş.

KAYNAKLAR

1. Ferrell B, Malloy P, Mazanec P, Virani R. CARES: AACN's new competencies and recommendations for educating undergraduate nursing students to improve palliative care. *J Prof Nurs.* 2016;32(5):327-33. [Crossref] [PubMed]
2. Pesut B, Greig M. Resources for educating, training, and mentoring nurses and unregulated nursing care providers in palliative care: A review and expert consultation. *J Palliat Med.* 2018;21(S1):S50-S56. [Crossref] [PubMed] [PMC]
3. Valles Martínez P, García Salvador I. Medicina paliativa. *Med Paliat.* 2013;20(3):111-114. [Crossref]
4. Şahan Uslu F, Terzioğlu F. Dünyada ve Türkiye'de palyatif bakım eğitimi ve örgütlenmesi [Palliative Care education and organization in the World and Turkey]. *Cumhur Nurs J.* 2015;4(2):81-90. [Link]
5. Özcelik H, Fadiloluğu C, Karabulut B, Uyar M. Palliative care activity in the field of oncology in Turkey. *J Palliat Care.* 2010;26(4):305-10. [Crossref] [PubMed]
6. Phunggrassami T, Thongkhamcharoen R, Atthakul N. Palliative care personnel and services: a national survey in Thailand 2012. *J Palliat Care.* 2013;29(3):133-9. [Crossref] [PubMed]
7. Hagell P, Edfors E, Hedin G, Westergren A, Hammarlund CS. Group concept mapping for evaluation and development in nursing education. *Nurse Educ Pract.* 2016;20:147-53. [Crossref] [PubMed]
8. Özveren H, Kirca K, Gülnar E, Bora Güneş N. Palyatif Bakım dersinin öğrencilerin palyatif bakıma ilişkin bilgisine etkisi [The impact of palliative care course on nursing students' knowledge on palliative care]. *J Acad Res Nurs.* 2018;4(2):100-7. [Link]
9. Henderson A, Rowe J, Watson K, Hitchen-Holmes D. Graduating nurses' self-efficacy in palliative care practice: An exploratory study. *Nurse Educ Today.* 2016;39:141-6. [Crossref] [PubMed]
10. Kirkpatrick AJ, Cantrell MA, Smeltzer SC. Relationships among nursing student palliative care knowledge, experience, self-awareness, and performance: An end-of-life simulation study. *Nurse Educ Today.* 2019;73:23-30. [Crossref] [PubMed]

11. Canbolat Ö, Özkal F. Palyatif bakım dersi alan ve almayan hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakıma yönelik düşünceleri [Opinions about palliative care of nursing students who took and did not take palliative care course]. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Genel Sağlık Bilim Derg.* 2019;1(1):27-39. [Link]
12. Akın E, Yıldırım D, Özçiftçi S, Tokem Y. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin palyatif bakımda ilk klinik uygulama deneyimleri [First clinical practice experiences of nursing first class students in palliative care]. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilim Derg.* 2020;6(1):1-6. [Crossref]
13. Akdeniz Kudubes A, Bektas M. The effect of web-based pediatric palliative care education on the palliative care knowledge level and practices of nursing students. *Perspect Psychiatr Care.* 2020;56(3):533-40. [PubMed]
14. Nakazawa Y, Miyashita M, Morita T, Umeda M, Oyagi Y, Ogasawara T. The palliative care self-reported practices scale and the palliative care difficulties scale: reliability and validity of two scales evaluating self-reported practices and difficulties experienced in palliative care by health professionals. *J Palliat Med.* 2010;13(4):427-37. [Crossref] [PubMed]
15. Kudubes AA, Bektas M, Ayar D, Bektas İ, Selekoğlu Y, Altan SS, et al. Palliative care difficulties and psychometric properties of the Turkish version of the Self-Esteem Based Palliative Care Practice Scale. *Int J Caring Sci.* 2019;12(1):162-75. [Link]
16. Benesty J, Chen J, Huang Y, Cohen I. Pearson correlation coefficient. *Noise Reduction in Speech Processing.* 1st. Berlin Heidelberg: Springer; 2009. p.1-4. [Crossref]
17. Chen Y. Spatial autocorrelation approaches to testing residuals from least squares regression. Schumann GJ-P, ed. *PLoS One.* 2016;11(1):e0146865. [Crossref] [PubMed] [PMC]
18. Vermylen JH, Szmuiłowicz E, Kalhan R. Palliative care in COPD: an unmet area for quality improvement. *Int J Chron Obstruct Pulmon Dis.* 2015;10:1543-51. [Crossref] [PubMed] [PMC]
19. Hagan TL, Xu J, Lopez RP, Bressler T. Nursing's role in leading palliative care: A call to action. *Nurse Educ Today.* 2018;61:216-9. [Crossref] [PubMed] [PMC]
20. Prem V, Karvannan H, Kumar SP, Karthikbabu S, Syed N, Sisodia V, et al. Study of nurses' knowledge about palliative care: A quantitative cross-sectional survey. *Indian J Palliat Care.* 2012;18(2):122-7. [Crossref] [PubMed] [PMC]
21. Nakazawa Y, Miyashita M, Morita T, Umeda M, Oyagi Y, Ogasawara T. The palliative care knowledge test: reliability and validity of an instrument to measure palliative care knowledge among health professionals. *Palliat Med.* 2009;23(8):754-66. [Crossref] [PubMed]
22. Polat Ü, Karataş T. Nursing students' knowledge of palliative care at a university in Turkey. *Res Theory Nurs Pract.* 2018;32(3):276-95. [Crossref] [PubMed]
23. Gaur R, Kumar Mudgal S, Dharni IT, Sharma R, Suyal N. Barriers encountered during online classes among undergraduate nursing students during COVID-19 pandemic in India. *Int J Res Med Sci.* 2020;8(10):3687-3693. [Crossref]
24. Carolan C, Davies CL, Crookes P, McGhee S, Roxburgh M. COVID 19: Disruptive impacts and transformative opportunities in undergraduate nurse education. *Nurse Educ Pract.* 2020;46:102807. [Crossref] [PubMed] [PMC]
25. Chover-Sierra E, Martínez-Sabater A, Lapea-Mo-ux Y. Conhecimentos em cuidados paliativos dos profissionais de enfermagem de um hospital Espanhol. *Rev Lat Am Enfermagem.* 2017;25:1-9. [Crossref] [PubMed] [PMC]
26. Usta E, Aygin D, Sağlam E. Knowledge and opinions of nursing students on palliative care: A university example. *J Hum Sci.* 2016;13(3):4405-15. [Crossref]
27. Ng LK. The perceived importance of soft (service) skills in nursing care: A research study. *Nurse Educ Today.* 2020;85:104302. [Crossref] [PubMed]
28. Pan HH, Shih HL, Wu LF, Hung YC, Chu CM, Wang KY. Path modeling of knowledge, attitude and practice toward palliative care consultation service among Taiwanese nursing staff: a cross-sectional study. *BMC Palliat Care.* 2017;16(1):42. [Crossref] [PubMed] [PMC]
29. Huang LC, Tung HJ, Lin PC. Associations among knowledge, attitudes, and practices toward palliative care consultation service in healthcare staffs: A cross-sectional study. *PLoS One.* 2019;14(10):e0223754. [Crossref] [PubMed] [PMC]